

кандидат філологічних наук,
докторант кафедри англійської
філології і філософії мови
імені професора
О.М. Мороховського
Київського національного
лінгвістичного університету

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ КОРПУСНОЇ ДИСКУРСОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Появу нових галузей знань, що покликані сприяти впорядкуванню досвіду взаємодії суспільства з навколишнім світом за допомогою мови, зумовлює принаймні кілька взаємопов'язаних процесів. На загальнонауковому рівні спостерігається стійка тенденція переходу від мультидисциплінарних та міждисциплінарних до трансдисциплінарних досліджень, тобто від співпраці та пошуку точок дотику до «глибокого концептуального й функціонального» синтезу методологій [1, с. 14, 18]. На лінгвістичному рівні констатується, з одного боку, вихід дослідницького інтересу спершу поза межі речення, а згодом – поза межі тексту [2, с. 8], а з іншого, кардинальна зміна задач мовознавства на зламі ХХІ століття, коли з'ясувалося, що «лінгвістика вже не може утримувати епістемологічну монополію» [3, с. 59] на вивчення вербально-семіотичної діяльності людини, оскільки остання привернула до себе увагу представників різноманітних суспільних наук. Однією з нових трансдисциплінарних галузей знань має всі шанси стати **корпусна дискурсологія**, що постає як синтез двох мовознавчих дисциплін: дискурсології, яка сама по собі вже має міждисциплінарний статус, та корпусної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія досліджень дискурсу за допомогою різноманітних електронних корпусів нараховує вже понад два десятиліття. Протягом цього часу в зарубіжній лінгвістиці сформувалося кілька окремих напрямів дискурсології в її взаємодії з корпусними студіями, кожен з цих напрямів характеризує відмінна постановка проблеми, що великою мірою зумовлено моделлю дискурсу, покладеною в основу аналізу, типом корпусу, за допомогою якого цей аналіз здійснюється, та ступенем залучення корпусних даних на різних етапах дослідження (див. огляд [4, с. 51–63]). Разом з тим, багаторічний досвід застосування корпусного аналізу і дискурс-аналізу в межах одного наукового дослідження виявив «зони турбулентності» [5, с. 49–65]. З'ясувалося, що потребують перегляду такі фундаментальні поняття, як *дискурс*, *контекст*, *текст*, а також чекають на розв'язання проблеми співвідношення кількісних і якісних методів аналізу, балансу між описом емпіричних фактів та їх інтерпретацією, статикою та динамікою тощо у процесі отримання знань про мову шляхом дослідження вербалізованої мовномисленнєвої діяльності за допомогою спеціального програмного забезпечення. Стало очевидним, що інтеграція дискурсології та корпусної лінгвістики потребує розробки унітарного методологічного підґрунтя, яке б уможливило подальше встановлення категоріально-поняттєвого апарату, предмета й об'єкта, завдань, проблем і принципів корпусної дискурсології. Адже без його ретельної деталізації експансіонізм, проголошений одним із методологічних принципів сучасних мовознавчих досліджень [6, с. 207], несе в собі загрозу розмивання предметної сфери мовознавства, а відмінні погляди різних дисциплін на той самий об'єкт можуть стати на заваді побудови комплексних підходів [7, с. 47–48], з чого випливає **актуальність** запропонованої наукової розвідки.

Формулювання цілей статті. Не претендуючи на всебічність окреслення методологічного підґрунтя нової сфери трансдисциплінарних мовознавчих досліджень у межах однієї статті, ставимо за **мету** встановити лінгвофілософські координати, які б уможливили синтез дискурсології та корпусної лінгвістики. **Завдання** статті включають: 1) визначення єдиного кута наукового зору, під яким такий синтез стає можливим; 2) уточнення онтологічних й епістемологічних характеристик дискурсу згідно з обраним напрямом лінгвістичних досліджень; 3) окреслення лінгвофілософського потенціалу корпусної дискурсології для розкриття перспектив подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Припускаємо, що орієнтація на трансдисциплінарність сучасних лінгвістичних студій свідчить про еволюційний шлях розвитку мовознавства зі збереженням, хоча б у загальних рисах, спадковості ідей на відміну від докорінної зміни наукових парадигм. Однак інтеграція будь-яких двох галузей мовознавства з урахуванням принципу наукової тягlostі порушує надскладне питання узгодження онтологічних і гносеологічних установок, вироблених цими галузями в процесі їх попереднього становлення. Крім того, проблемним є пошук їхньої методологічної єдності, яка б, разом із тим, уможливила побудову різноманітних теоретичних конструктів і залучення цілої низки аспектів, в яких здійснюватимуться конкретні трансдисциплінарні дослідження.

Методологічний синтез дискурсології та корпусної лінгвістики уявляється здійсненим у лоні функціоналізму, який розуміється тут широко як науковий підхід, що коріниться у філософських поглядах І. Канта, хоча й не обмежується ними. Цей підхід знаходить своє різнопланове вираження в цілому спектрі гуманітарних дисциплін, напрямів і течій, як-от: американська функціональна психологія (В. Джемс, Д. Дьюї), швейцарсько-німецька психологія діяльності (П. Жане, Ж. Піаже), вітчизняна діяльнісна психологія (С. Рубінштейн,

Л. Виготський), інтерпретативна соціологія (Г. Зіммель, М. Вебер), соціальна антропологія (Б. Малиновський), соціальний біхевіоризм (Дж. Мід), німецька комунікативна філософія (К.О. Аппель, Ю. Габермас) тощо (див. огляд, напр., у [8, с. 25–27]). Функціональні погляди в царині лінгвістики простежуються в роботах В. фон Гумбольдта, Ф. де Соссюра, О.О. Потебні, І. Бодуена де Куртене та розвиваються представниками празької (В. Матезіус, М. Трубецької, Р. Якобсон) і лондонської шкіл (Дж. Фьорт, М.А.К. Галлідей).

Як відомо, центральною проблемою функціоналізму як загальнофілософської методології є «дослідження функцій об'єкта вивчення, питання про його призначення, особливості його природи в ракурсі виконуваних ним завдань, його здатність до їх виконання» [6, с. 217]. Трактатування мови як знаряддя, інструменту, засобу, механізму «для реалізації певних цілей і намірів – як у сфері пізнання дійсності й її описі, так і в актах спілкування, соціальної інтеракції, взаємодії за допомогою мови» [там само] дозволяє зараховувати до царини функціональних досліджень не тільки роботи з функціональної граматики (напр., огляд у [9, с. 444–454]), прагмалінгвістики (напр., огляд у [10, с. 35–37]), а й низку досліджень з когнітивної лінгвістики [11, с. 340; 12, с. 7]. Важливим для нашого дослідження є те, що теоретичні положення послідовників лондонської школи, натхнених, у свою чергу, роботами Б. Малиновського, згодом стають підмурком корпусної лінгвістики (Дж. Сінклер, М. Стаббс) – галузі мовознавства, що зосереджується на аналізі природної мови в умовах (максимально наближених до) її реального функціонування з використанням комп'ютерних технологій на основі відібраних та впорядкованих текстових корпусів. З іншого боку, в теоретичній літературі (напр., [13, с. 76; 14, с. 7; 9, с. 448; 2, с. 14–15]) відзначається домінування функціонального підходу під час вивчення різноманітних аспектів дискурсу, що коріниться у визнанні взаємозалежності лінгвального й екстралінгвального, субстанції та процесу, об'єкта й середовища, форми і функції, інваріанта і варіантів, потенції та реалізації тощо. До того ж, функціональний підхід виявляється в синтетичному характері й інтерпретативній спрямованості сучасних дискурсологічних пошуків у прагматичному, когнітивному, комунікативному ракурсах або в їх поєднанні. Принагідно зазначимо, що вважаємо комунікативно-прагматичну, когнітивно-дискурсивну, когнітивно-комунікативну та інші подібні парадигми не суперечливими, а радше взаємодоповнювальними, хоча й такими, що переслідують відмінні евристичні цілі.

Дослідники функціонального підходу до лінгвістичних досліджень визнають його методологічну багатоплановість [8, с. 26], усвідомлення якої є важливим у разі низхідного аналізу її потенціалу, тобто шляху від загальних філософсько-пізнавальних установок до можливих сфер їхньої реалізації в конкретних галузях мовознавства. Натомість необхідність звернення до лінгвофілософських засад під час окреслення методологічного підґрунтя нових сфер лінгвістичних досліджень – у цьому випадку корпусної дискурсології – продиктована висхідним вектором аналізу, що відповідає позиції, згідно з якою «всі рівні методології так чи інакше визначаються філософією» [15, с. 56]. Зрозуміло, що тип пізнавальної діяльності має сенс визначати у зв'язку з тим, що пізнається. Звідси випливає, що формулювання методологічної позиції дослідника є науково неспроможним без зв'язної й послідовної експлікації онтологічних уявлень про об'єкт вивчення та епістемологічних уявлень про можливості суб'єкта й відношення між суб'єктом і об'єктом дослідження. Питання стосовно методів дослідження вважаємо належним до нижчого рівня наукової ієрархії, оскільки той самий метод можна використовувати на базі різних пізнавальних установок і, відповідно, отримувати різні результати (пор. [16, с. 121–122]). Отже, для досягнення мети цієї статті фундаментального перегляду потребує інвентар онтологічних й епістемологічних характеристик дискурсу як об'єкта дослідження корпусної дискурсології у зв'язку з визначенням методологічної позиції, яка б найменш суперечливо консолідувала корпусну лінгвістику й дискурсологію в межах нової трансдисциплінарної сфери лінгвістичних досліджень.

Проблема визначення дискурсу як об'єкта лінгвістичних (і ширше – гуманітарних) досліджень добре відома. На перший погляд, вона полягає у складності визначення терміна дискурс¹, що пов'язано з його багатозначністю [17, с. 1–3] чи то з його розмитістю та нечіткістю [18, с. 137; 19, с. 58; 20, с. 3; 21, с. 20]. Так, П. Серіо [22, с. 26–27] наводить вісім дефініцій дискурсу; Яворський і Купланд [17, с. 1–3] подають десять дефініцій дискурсу, вибраних із різних джерел; О. Лещак [23] виокремлює понад сорок різноманітних понять, номінованих терміном *дискурс* лише в російсько- й польськомовному науково-філософському просторі. Критичне прочитання визначень дискурсу і контекстів, в яких цей термін вживається, виявляє такі тенденції: 1) терміном дискурс номінують поняття, які є подібними або суміжними, близькими або кардинально протилежними, які доповнюють або виключають одне інше; 2) терміном дискурс невиправдано заміняють інші, узвичаєні терміни, як-от: *текст, стиль, жанр, мовлення, мовленнєва ситуація, дискусія, сфера спілкування* тощо. Тому не викликає здивування скептична реакція деяких вітчизняних дослідників, які сприймають звернення до проблем дискурсу і дискурсивного аналізу як певну «нову етикетку» для аж ніяк не нових за змістом проблем аналізу тексту або аналізу зв'язного мовлення (див. [2, с. 7]) чи й поготів як данину моді та ознаку мовного й термінологічного «безкультур'я» авторів, які зловживають терміном *дискурс* та його похідними [19, с. 54–61]. Звичайно, некритичне прочитання деякими лінгвістами Східної Європи англо-, німецько-, франкомовних публікацій та не завжди вдале накладання такого прочитання на традиції низки пострадянських наукових шкіл, включаючи функціональну стилістику та інтерпретацію тексту [24, с. 88], не додає науковій чіткості дискурсологічним розвідкам. Проте за проблемою номінації проглядається проблема референції, яка коріниться як у неоднаковості розуміння онтології дискурсу в термінах різних загальнонаукових (загальнофілософських) парадигм [25, с. 319–321], так і в суттєвих відмінностях щодо способів пізнання вербальних і невербальних практик різноманітних суб'єктів мовлення [26, с. 1; 27, с. 1–7]. Адже дискурсологія

¹ Дискурс (франц. discours — «промова», «розмова», «міркування» (від лат. discuro — «бігати туди-сюди»); багатозначність слова discours у французькій мові (пор. англ. discourse) можна також зараховувати до «обтяжливих обставин», які ускладнюють визначення терміна дискурс.

(дискурс-аналіз, дискурсознавство – в межах цієї статті відмінності між цими термінами не є принциповими) – це вкрай неоднорідна сфера вивчення контекстуалізованого спілкування, до якої інтегровано набутки цілої низки гуманітарних галузей знань, включаючи лінгвістику, антропологію, соціологію, психологію, штучний інтелект тощо. Зважаючи на особливості становлення сфери власне дискурсивних досліджень, корпусна дискурсологія мислиться як інтеграція іншого порядку, що має власну методологічну специфіку.

Звернімося коротко до проблеми онтології дискурсу в лінгвістичних дослідженнях. Усі відомі нам визначення дискурсу можна умовно і з помітним спрощенням поділити на моністично та дуалістично орієнтовані залежно від логічного розуміння об'єкта². Причому два базових моністичних погляди на дискурс принципово різняться, створюючи бінарну опозицію, що виражається у протиставленні субстанціального й процесуального бачення об'єкта. Згідно з першим, дискурс зводиться до певної субстанції, наприклад, «мова понад речення або частину складного речення» [28, с. 1]; «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними <...> чинниками» [29, с. 136]; «оповідний дискурс – ієрархічно скомпонований і прагматично орієнтований писемний текст» [30, с. 5]. Згідно з другим, дискурс розуміється як процес, наприклад, «мова у вжитку» [31, с. 1]; «мова, яка виконує певну роботу в певному контексті» [32, с. 10]; «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік» [18, с. 138]. У загальних рисах субстанціальний погляд на дискурс виявляється в акценті на його просторовий вимір, наприклад, «просторова орієнтація медіа-дискурсу» [33, с. 3], «дискурс як соціокомунікативне середовище» [34, с. 162], а процесуальний погляд зсуває акцент на часовий вимір, наприклад, «інституціалізований спосіб говоріння, що регулює й підсилює дію і, таким чином, здійснює владу» [35, с. 60]. Дуалістичний погляд на дискурс вказує на двоїсту, в цьому випадку субстанціальну та процесуальну природу дискурсу, наприклад, «дискурс як структура і як процес» [13, с. 112]; «сукупність процесу і результату» [36, с. 37]; «і процес розгортання комунікативної інтеракції, й продукт цього процесу» [10, с. 39].

Визнаючи доцільність компліментарного субстанціально-процесуального погляду на дискурс, який припускає як структурний плюралізм (множина різнотипних сутностей), так і функціональний дуалізм (наявність потенційно-інваріантних та актуально-фактичних смислів) (пор. [8, с. 106, 119]), вважаємо, що потреби корпусної дискурсології задовольняє дуалістичний підхід до розуміння дискурсу як належного до лінгвoseміотичної діяльності й до лінгвoseміотичного досвіду мовців. У термінах філософсько-семіотичної концепції О.В. Лещака [8, с. 15; 37, с. 109–113], субстанціально дискурс є явищем суспільного життя, яке відбиває лінгвoseміотичний досвід людини та вирізняється принаймні одним із наведених параметрів: типом і характером досвідної діяльності, соціально-психологічними особливостями учасників інтеракції, її просторово-часовою специфікою та певною тематикою. Процесуальний погляд на дискурс дозволяє розуміти його як лінгвoseміотичну діяльність, що відбувається шляхом використання специфічного коду (тут – вербальної знакової системи) у ході виконання специфічних лінгвoseміотичних дій (процедур), і має наслідком лінгвoseміотичні витвори (тексти). Код, процедури і витвори є обов'язковими складниками будь-якого виду дискурсу, а їхня експлікація стосується лінгвoseміотичної діяльності подібно до того, як конкретне стосується загального. Проте специфіка коду, процедур і відповідних текстів зумовлюється атрибутами лінгвoseміотичного досвіду, перерахованими вище, а дискурс, визначений через ці атрибути, стосується лінгвoseміотичного досвіду як частина стосується цілого. На особливу увагу в цій концепції заслуговує положення про те, що лінгвoseміотична діяльність іманентна пізнавальній діяльності людини, а остання виявляється в споглядально-рефлексивній діяльності, зорієнтованій на минулий досвід, і практично-рефлексивній діяльності, зорієнтованій на майбутнє [8, с. 112]. Пояснюється це прийняттям «обох форм соціально-психічного буття – актуальної (феноменалістичної) й потенційно-узагальненої (концептуальної)» [8, с. 128] на відміну від, скажімо, поняття пресупозиції, під якою розуміється «спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими володіють комуніканти» [18, с. 335] (пор. розуміння місця пресупозиції у зв'язку з дискурсом у [36, с. 38]).

Разом з тим, у проєкції на мовознавство бінарну опозицію актуальної й потенційно-узагальненої форм соціально-психічного буття можна звести до опозиції мовлення і мови. Власне, на тлі базової опозиції мови й мовлення – в напрямку їх зближення – і розвивається корпусна лінгвістика, де об'єктом дослідження є мова у вжитку (*language in use, Sprachverwendung, l'usage de langage*), або, більш розгорнуто, природна мова в умовах реального функціонування, що досліджується з використанням комп'ютерних технологій на основі відібраних та впорядкованих текстових корпусів, які є зазвичай великими за обсягом. Відповідно, загальною метою традиційного корпусного аналізу є встановлення регулярно повторюваних або, навпаки, нетипових моделей функціонування мовних одиниць різних ієрархічних рівнів у досліджуваних текстах на основі низки процедур частотного аналізу, аналізу сполучуваності тощо. Очевидно, що виявлені таким чином моделі, передусім, мають цінність для встановлення інваріантів (номенів) мовної системи і для осягнення меж варіативності актуальних фактів мовлення. У зв'язку з цим виникають два взаємообумовлених запитання: який стосунок до мовлення і мови в такому ракурсі має дискурс; як можна досліджувати дискурс, застосовуючи багаж корпусної лінгвістики?

На наше переконання, ключ до відповідей на ці запитання треба шукати у хронологічно першому – наскільки нам відомо – визначенні дискурсу, з яким цей термін увійшов до вжитку лінгвістів (про історію використання терміна *дискурс* у низці людинознавчих наук див., напр., [38]). Тут йдеться не про структурний погляд З. Гарріса [39, с. 1–30], якому часто віддається пальма першості щодо включення слова *дискурс* до

² Дискусії про природу дискурсу в цьому ключі подібні до дискусій про природу мови. Останні точаться принаймні з часу розрізнення В. фон Гумбольдтом понять *ergon* і *energeia*, що є відгомонами ідей, проголошених ще в античності.

термінологічного апарату лінгвістів. Насправді ще десятиліттям раніше бельгійський лінгвіст Е. Бюссанс запропонував розглянути триаду *мова – дискурс – мовлення*, надавши дискурсу проміжне положення між системою мови та конкретним мовленням. Е. Бюссанс [цит. за: 40] визначає дискурс як «функціональну частину мовлення (*la partie fonctionnelle de la parole*)», що не є ні тим, що вимовляє конкретний індивід, ані певним станом свідомості, який індивід асоціює з вимовленими звуками, а тим, що є спільного у мовленні різних представників певної соціальної групи (пор. пошуки третього елемента, здатного заповнити «прірву між мовою і мовленням», зокрема у Е. Косеріу, Л.В. Щерби, А. Мартіне, Ю.С. Степанова тощо (докладніше у [9, с. 89]³). Незважаючи на обмеженість тлумачення дискурсу, запропонованого Е. Бюссансом, що не може повною мірою задовольнити потреби сучасної лінгвістичної (і ширше – гуманітарної) епістемі, в ньому міститься важлива для нас вказівка на посередницьку функцію дискурсу. Продовжуючи хід цієї думки, припускаємо, що дискурс є тією «відсутньою ланкою», яка уможливує взаємозв'язок мови (абстрактної інваріантності) з мовленням (актуальною варіативністю), когніції (концептуалізації й категоризації дійсності) з комунікацією (соціальною взаємодією)⁴, фактичного досвіду минулого з потенційним досвідом майбутнього. Цей взаємозв'язок має матеріальний бік, виражений у вербальних і невербальних знаках (субстанціях), та нематеріальний – у широкому сенсі, який виявляється в діяльності (процесах). Цей взаємозв'язок не є ні статичною конструкцією, ні апіорною даністю, оскільки дискурс породжується та існує в динаміці множини різнопланових суб'єктно-суб'єктних і суб'єктно-об'єктних відношень. Понад те, існування дискурсу забезпечується його постійною розбудовою й перебудовою у спосіб, який певним чином нагадує Ніцшеанове вічне повернення (*ewige Wiederkunft*) [41], але повертається дискурс не в цілком саме тих смислоформах і не в саме ту точку часопростору, а рухається за своєю складною траєкторією, щоразу дещо відрізняючись від себе попереднього, проте зберігаючи загальну самототожність, яка все ж є відносною.

Викладене бачення природи дискурсу є задовільною, але недостатньою умовою для консолідації корпусних досліджень дискурсу, тому перейдемо до формулювання загальної епістемологічної позиції в цій сфері. Виходячи зі специфіки об'єкта пізнання у світлі функціонального підходу, вважаємо, що уваги потребує проблема розкриття діалектики самототожності та руху дискурсу. Простіше, йдеться про різнорівневі зміни на тлі збереження тотожності або подібності у часово-просторовому континуумі різних типів дискурсу. Припускаємо, що виявити константи і змінні різних типів дискурсу можливо шляхом аналізу множини суб'єктно-суб'єктних і суб'єктно-об'єктних **відношень** (пор. [16, с. 127–128]), представлених певними одиницями дискурсу, і саме сфера корпусної дискурсології має непересічний евристичний потенціал для розв'язання проблеми динаміки дискурсу. Не деталізуючи далі методичні/ процедурні особливості корпусних досліджень динаміки дискурсу, оскільки це питання не входить до кола завдань цієї статті, спробуємо коротко пояснити, чому вважаємо **реляціонізм** продуктивною епістемологічною позицією у сфері корпусної дискурсології.

Кантове поняття відношення (взаємодії), тобто реляцій, під яке мають бути підведені явища слідом за поняттями субстанції та дії [42, с. 44], обернули неокантіанці Марбурзької школи, припустивши, що «для думки первинними є власне відношення, а речі – вторинними. Наука знає тільки їх відношення до інших речей» [43, с. 304]. Такий погляд, названий реляціонізмом, протиставляється натуралістичному субстанціалізму. Відмежовують його й від релятивізму, «бо про зв'язки маємо знання, котре є не релятивним, а безумовним» [там само]. Крім того, наука «діє в той спосіб, що встановлює відношення між явищами», тому наукове пізнання є пізнанням відношень [там само]. Не вдаючись до дискусії про природу відношення, відзначимо пояснювальну силу цього поняття, проявлену, зокрема, в семіотиці Ч. Пірса і Ч. Морріса, герменевтиці М. Гайдеггера і Г.-Г. Гадамера, лінгвістиці Ф. де Соссюра і М.А.К. Галлідея тощо.

До реляціонізму в сучасному розумінні зараховують цілу низку близьких за значенням понять, серед яких називають *відношення, зв'язок, (взаєм)залежність, зумовленість, умову, функцію, а також пари єдність – множина, відмінність – тотожність, подібність – суміжність* (докладніше у [44; 16, с. 152–163]). Інтегральним для корпусної дискурсології може стати поняття функції, причому як в узагальненому математичному значенні відповідності певних величин і множин з урахуванням семантичної логіки класів, так і в прагматичному значенні цільового призначення об'єктів і способів діяльності [там само], а диференціація констант і змінних як у межах одного типу дискурсу, так і в порівнянні з іншими типами відбуватиметься із залученням всього спектру реляційних понять. Абстрагування від об'єму і змісту різноманітних дисциплінарних понять, позначених терміном функція, дозволить використовувати цей термін-поняття «як родоу методологічну категорію, під котру можна підвести й самі універсальні поняття відношення і зв'язку, і специфічні поняття тотожності, відмінності, єдності, множини, подібності та суміжності, й онтологічні поняття субстанції, процесу, атрибуту та обставини, й похідні логічні поняття суб'єкта, об'єкта, умови, залежності, причини, наслідку, цілі й под., а також найзагальніші онтологічні категорії світу, людини, життєдіяльності й досвіду» [16, с. 163–164]. Разом з тим, кількісні (вимірювані, проте не обов'язково числові) дані, отримані за допомогою процедур корпусного аналізу, уможливають здобуття нового інструментального знання про дискурс.

³ Проблема співвіднесення поняття дискурсу з наблизеними до нього процесуально орієнтованими поняттями мовленнєвої діяльності і мовної діяльності досить аргументовано пропонує розв'язати О.В. Лещак. Мовленнєву діяльність як процеси говоріння й розуміння в інтерпретації Л. Щерби він деталізує як сукупність мовленнєвих актів [25, с. 320], мовну діяльність, посилаючись, зокрема, на Н.А. Слосареву, пов'язує з сосюрським терміном *langage* [8, с. 38, 175], а дискурс визначає як функціональний різновид, екземпліфікацію мовної діяльності [25, с. 322].

⁴ У цій частині суголосним нашому є бачення дискурсу О.І. Морозовою [14, с. 70]: «Функціональне у своїй основі розуміння дискурсу як мислєкомунікації зумовлює його онтологічну двоїстість: одним боком він звернений до комунікації, соціальної взаємодії, а іншим – до когніції, свідомості людини».

Висновки та перспективи. Таким чином, функціоналізм як науковий підхід створює задовільне методологічне підґрунтя для синтезу дискурсології та корпусної лінгвістики в нову сферу мовознавчих досліджень – корпусну дискурсологію. Об’єктом останньої є дискурс, який доцільно розуміти в термінах онтологічного дуалізму як субстанцію і як процес, а також визнавати його належність до лінгвoseміотичного досвіду й до лінгвoseміотичної діяльності мовців. Основою дослідження дискурсу у сфері корпусної дискурсології є діалектика його змінюваності й самототожності, а вихідною епістемологічною позицією обрано реляціонізм.

З викладеного вище стає зрозуміло, що розвиток сфери корпусних досліджень дискурсу має, крім іншого, значний лінгвофілософський потенціал, який, на наше переконання, більш повно може розкритися в таких перспективах: 1) вкладання лепти до довготривалої дискусії між емпіриками та раціоналістами; 2) здійснення додаткового кроку до подолання вододілу між формальним і функціональним підходами до мови у вжитку; 3) наближення до розв’язання проблеми свободи вибору і детермінізму мовців; 4) перегляду опозиції стосовно спрямованості дискурсу на пошук істини або на прагнення до консенсусу; 5) поглиблення знання про роль дискурсу в репрезентації та конструюванні світу; 6) подання в новому ракурсі проблеми співвідношення кількості та якості в лінгвістичних дослідженнях. Кожна з цих проблем варта принаймні окремої наукової розвідки. Зазначимо, що тут не йдеться про формулювання нової лінгвофілософської парадигми, оскільки вивчення тільки однієї з граней лінгвoseміотичної діяльності людини в принципі не може претендувати на окрему наукову парадигму. Радше мова йде про зміцнення методологічного засновку корпусних досліджень дискурсу, що, по-перше, сприятиме подальшій інтеграції корпусних та дискурсологічних студій, а по-друге, збагатить вже прийняту в лінгвістиці світоглядну парадигму, забезпечивши еволюційний розвиток науки про мову в цілому.

Література:

1. ARISE II – Unleashing America's research & innovation enterprise [Report]. – Cambridge, MA : American Academy of Arts and Sciences, 2013. – xiv, 52 p.
2. Чернявская В.Е. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса : [учеб. пособ.] / В.Е. Чернявская. – М. : Флинта : Наука, 2013. – 208 с.
3. Leszczak O. Дискурс как функционально-прагматический вариант лингвoseміотического опыта / O. Leszczak // Dyskurs: aspekty lingwistyczne, semiotyczne i komunikacyjne / pod red. A.Kiklewicza i I. Uchwanowej-Szmygowej. – Olsztyn : Centrum Badań Europy Wschodniej UWM, 2015. – S. 57–66.
4. Кривенко Г.Л. Корпусні дослідження дискурсу : становлення, стан і перспективи / Г.Л. Кривенко // Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». – 2017. – Т. 20. – № 1. – С. 51–63.
5. Virtanen T. Discourse linguistics meets corpus linguistics : theoretical and methodological issues in the troubled relationship / T. Virtanen // Corpus Linguistics Refinements and Reassessments / eds A. Renouf, A. Kehoe. – Amsterdam ; New York : Rodopi, 2009. – P. 49–65.
6. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века : сб статей ; под ред. акад. Ю.С. Степанова. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. – С. 144–238.
7. Яворська Г.М. Лінгвістика в дослідженні міждисциплінарних об’єктів (до аналізу колективних ідентичностей) / Г.М. Яворська // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. Кочергана. Збірник наукових статей. – Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 46–59.
8. Лещак О.В. Очерки по функциональному прагматизму : методология – онтология – эпистемология / О.В. Лещак. – Тернополь ; Кельце : Підручники & посібники, 2002. – 255 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
10. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница : «Новая книга», 2009. – 272 с.
11. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике / А. Ченки // Фундаментальные направления в современной американской лингвистике. – М. : МГУ, 1997. – С. 340–370.
12. Langacker R.W. Cognitive Grammar : A Basic Introduction / Ronald W. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – x. – 562 p.
13. Макаров М.Л. Основы теории дискурса : [монографія] / М.Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
14. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [колективна монографія] ; під заг. ред. І.С. Шевченко. – Х. : Константа, 2005. – 356 с.
15. Наливайко Н.В. Гносеологические и методологические основы научной деятельности / Н.В. Наливайко. – Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние, 1990. – 119 с.
16. Лещак О. Концептуально-дискурсивный анализ онтологического представления формы информации в методологиях разного типа / О. Лещак // The Peculiarity of Man. – 2014. – Т. 20. – № 2. – С. 121–168.
17. Jaworski A. Introduction / A. Jaworski, N. Coupland // The Discourse Reader / ed. by A. Jaworski and N. Coupland. – London and New York: Routledge, 1999. – P. 1–44.
18. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф.С. Бацевич. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – 344 с.
19. Селігей П.О. Сучасне термінотворення : симптоми та синдроми / П.О. Селігей // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 48–61.
20. Wodak R. Critical discourse analysis: history, agenda, theory, and methodology / R. Wodak // Methods for Critical Discourse Analysis ; ed. by R. Wodak, M. Meyer. – 2nd revised edition. – London : Sage, 2009. – P. 1–33.

21. Ущина В.А. Позиціонування суб'єкта в англомовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект / В.А. Ущина. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 380 с.
22. Серио П. Как читают тексты во Франции / П. Серио // Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса : пер. с фр. и португ. ; общ. ред. П. Серио. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 1999. – С. 12–53.
23. Leszczak O. Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu / O. Leszczak. – Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2010. – 415 s.
24. Чернявская В.Е. Дискурс как фантомный объект: от текста к дискурсу и обратно? / В.Е. Чернявская // Когниция. Коммуникация. Дискурс. – 2011. – Т. 3. – С. 86–95.
25. Лещак О.В. Теория дискурса – теории дискурса – теории дискурсов: к вопросу о возможности создания частных предметных лингвистических теорий / О.В. Лещак // Культура народов Причерноморья. – 2007. – Т.1. – С. 319–322.
26. Schiffrin D. Introduction / D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton // The Handbook of Discourse Analysis / eds D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. – Malden, MA ; Oxford : Blackwell Publishers, 2001. – P. 1–10.
27. Angermuller J., Maingueneau D., Wodak R. The Discourse Studies Reader. An Introduction / J. Angermuller, D. Maingueneau, R. Wodak // The Discourse Studies Reader. Main currents in theory and analysis / eds J. Angermuller, D. Maingueneau, R. Wodak. – Amsterdam: John Benjamins, 2014. – P. 1–14.
28. Stubbs M. Discourse Analysis : The Sociolinguistics of Natural Language / M. Stubbs. – Chicago : University of Chicago Press, 1983. – 272 p.
29. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь ; под ред. В.Н. Ярцевой. – М. : «Советская энциклопедия», 1990. – С. 136–137.
30. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Бехта Іван Антонович ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 38 с.
31. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge: CUP, 1983. – xii, 288 p.
32. Halliday M.A.K. Introduction to Functional Grammar / M.A.K. Halliday. – London : Edward Arnold, 1985. – xxxv. – 387 p.
33. Потапенко С.І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Потапенко Сергій Іванович ; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2008. – 34 с.
34. Радзівєвська Т.В. Дискурсивні аспекти динаміки української мови в контексті активних мовних процесів у слов'янському світі / Т.В. Радзівєвська // Мовознавство. – 2013. – № 2–3. – С. 149–162.
35. Link J. Was ist und was bringt Diskurstaktik / J. Link // kulturRRevolution. –
36. 1983. – No. 2. – P. 60–66.
37. Шевченко І.С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И.С. Шевченко, Е.И. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 33–38.
38. Лещак, О. Дискурс как объект лингвосомиотического опыта и деятельности (дискурсивные типы и картины мира) / О. Лещак // La Table Ronde. Сб. мат. Ухванова-Шмыгова, И.Ф. (ред.). – Вып. 2 : Лингвистика дискурса и перспективы ее развития в парадигме современной славистики. – Минск : РИВШ, 2013. – С. 109–113.
39. Кожемякин Е. Дискурсивный подход к изучению культуры / Е. Кожемякин // Современный дискурс-анализ. – 2009. – Т. 1. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://discourseanalysis.org/ada1/st6.shtml>
40. Harris Z.S. Discourse analysis / Z.S. Harris // Language. – 1952. – Vol. 28, No.1. – P. 1–30.
41. Kyheng R. Langue et parole : dichotomie ou dualité ? [Ressource électronique] / R. Kyheng // Texto! [en ligne]. – 2005. – Vol. X, n°4. – Disponible sur : http://www.revue-exto.net/Saussure/Sur_Saussure/Kyheng/Kyheng_Langue.html
42. Nietzsche F. Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe [Electronic source] / [ed. By Paolo D'Iorio]. – Nietzsche Source, 2009–. – Available at : <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB>
43. Кант І. Прологомени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука / І. Кант ; пер. з нім. В.М. Терлецький. – К. : «ППС-2002», 2005. – 179 с.
44. Татаркевич В. Історія філософії : [навчальне видання]. Т. 3 : Філософія ХІХ століття і новітня / В. Татаркевич ; пер. з пол. О. Гірний. – Львів : Свічадо, 1999. – Т. 3. – 568 с.
45. Лісовий В.С. Відношення / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34399

Анотація

Г. КРИВЕНКО. ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ КОРПУСНОЇ ДИСКУРСОЛОГІЇ

У статті обґрунтовано вибір загальнофілософської методології, яка уможливує подальшу інтеграцію корпусної лінгвістики і дискурсології в нову сферу сучасних мовознавчих досліджень. У світлі запропонованого підходу уточнено онтологічні й епістемологічні характеристики дискурсу та окреслено лінгвофілософський потенціал корпусної дискурсології.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, дискурсологія, лінгвофілософія, функціональний підхід, реляціонізм, дискурс.

Аннотация

А. КРИВЕНКО. ЛИНГВОФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВАНИЯ КОРПУСНОЙ ДИСКУРСОЛОГИИ

В статье обосновывается выбор общефилософской методологии, которая делает возможной дальнейшую интеграцию корпусной лингвистики и дискурсологии в новую сферу современных языковедческих исследований. В свете предложенного подхода уточняются онтологические и эпистемологические характеристики дискурса и намечается лингвофилософский потенциал корпусной дискурсологии.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, дискурсология, лингвофилософия, функциональный подход, реляционизм, дискурс.

Summary

A. KRYVENKO. FUNDAMENTALS OF CORPUS-BASED DISCOURSE STUDIES WITHIN THE PHILOSOPHY OF LINGUISTICS

This article substantiates the choice of functionalism as a general philosophical methodology, which enables the further integration of corpus linguistics and discourse studies into a new field of modern linguistic research. In light of the proposed approach, the ontological and epistemological features of discourse are specified and the potential of corpus-based discourse studies in terms of the philosophy of linguistics is outlined.

Key words: corpus linguistics, discourse studies, philosophy of linguistics, functional approach, relationalism, discourse.